МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НФУКИ УКРАЇНИ
УМАНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ САДІВНИЦТВА

Факультет плодоовочівництва, екології та захисту рослин
Кафедра екології та безпеки життєдіяльності

Допущено до захисту
«___»_____2023 року
Зав. кафедри, к. с.-г. н., доцент
_____Ольга ВАСИЛЕНКО
«____» _____2023 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
ступеня вищої освіти бакалавр

Тема роботи «ЕКОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РЕКРЕАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В КОНТЕКСТІ ЗБАЛАНСОВАНОГО ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ»

Виконав: студент __4_курсу, групи__1____
Освітня програма: Екологія
спеціальності 101 «Екологія»
ГОПА Андрій Юрійович

Керівник: ГНАТЮК Наталія, к. б. н., доцент

Умань – 2023

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ, СКОРОЧЕНЬ, ТЕРМІНІВ..... 6

ВСТУП.....7

РОЗДІЛ 1. РЕКРЕАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ, ЇЇ СУТНІСТЬ ТА ВИДИ 10

1.1. Класифікація рекреаційної діяльності..... 12

1.1.1. Сутність рекреаційних потреб 18

1.1.2. Оцінка рекреаційної діяльності 19

1.2. Методи дослідження рекреаційних потреб 23

1.3. Характеристика рекреаційного попиту 24

РОЗДІЛ 2. ВПЛИВ РЕКРЕАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА НАВКОЛИШНЄ СЕРЕДОВИЩЕ.....27

2.1. Вплив рекреаційної діяльності на рослинний і тваринний світ 28

2.2. Вплив рекреаційної діяльності на водні об’єкти 29

2.3. Вплив рекреаційної діяльності на ґрунти 30

2.4. Вплив рекреаційної діяльності на атмосферне повітря 31

2.5. Вплив рекреаційної діяльності на санітарний стан 32

РОЗДІЛ 3. ОРГАНІЗАЦІЯ РЕККРЕАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В КОНТЕКСТІ ЗБАЛАНСОВАНОГО ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ..... 33

3.1. Екологічні проблеми рекреації.....33

3.2. Шляхи вирішення екологічних проблем рекреації 35
3.3. Екологізація рекреаційної діяльності 37
3.4. Екологічні підходи до організації рекреаційної діяльності..... 39
ВИСНОВКИ..... 47
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ 50

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ, СКОРОЧЕНЬ, ТЕРМІНІВ

ПТК – природно-територіальний комплекс;

НПС – навколишнє природне середовище;

ВЕУ – вітроенергетичні установки;

ГЕС – гідроелектростанція;

ПЗФ – природно-заповідний фонд;

ООПТ – особливо охоронювані природні території;

ТРС– територіальна рекреаційна система;

США – Сполучені Штати Америки;

ВСТУП

Рекреація (франц. recreation, польскою rekreacja — відпочинок, від лат. recreatio — відновлення сил) —відтворення чи відновлення фізичних та духовних сил, витрачених людиною в процесі життєдіяльності; рекреація включає всі можливі види діяльності, якими людина займається у вільний час, спрямовані на завдоволення широкого кола соціальних і особистих потреб та запитів та відновлення сил[3].

Рекреаційна діяльність – запланована бездіяльність, яка відбувається за бажанням людини. Детальніше вона розглядається у взаємодії з емоційним досвідом і натхненням, що виступає наслідком рекреаційної дії.

Рекреаційна галузь виступає однією з ведучих та найпоширеніших галузей світової економіки. Це тісно пов’язано з тим, що активний розвиток рекреації сприяє сталому підвищенню економічної дохідності країни, впливає на формування валового внутрішнього продукту, забезпечує зайнятість населення, надає широкий спектр послуг щодо проведення дозвілля, оздоровлення, лікування та відпочинку.

Взагалі під поняттям «рекреація» ми розуміємо тимчасові поїздки людей в інші країни або території, переслідуючи при цьому найрізноманітніші цілі, а саме: пізнавальні, лікувально-оздоровчі, спортивні, релігійні, історико-культурні тощо.

Розглянувши з іншої сторони, рекреаційна діяльність може сприйматися як система сервісу чи ресурсів. Також, врешті-решт, не буде помилково розглядати рекреацію як тип або вид усвідомленого задоволення соціальних потреб, фізіологічних бажань людини під час відпочинку[17].

Рекреаційна діяльність тісно пов’язана з використанням значних територій та ландшафтів. Саме в цьому сенсі вона щільно конкурує із лісовим та сільським господарством, промисловістю, рибальством, гірничою справою та іншими різновидами суспільної виробничої діяльності, де використовуються природні ресурси.

Однією із галузей економіки, яка стрімко розвивається, на сьогоднішній день, як в світі, так і в Україні, та спричиняє антропогенні навантаження на навколишнє природне середовище є рекреація. Попит на туристичний продукт і туристичні послуги зумовлений як бажанням підвищити рівень економічної дохідності країни, створити нові робочі місця та історико-культурною зацікавленістю відпочиваючих, так і фізіологічною потребою людини в оздоровленні, лікуванні, відпочинку. Саме збереження довкілля на ряду із отриманням соціально-економічних переваг має бути одним із першочергових завдань на усіх рівнях.

Актуальним та першочерговим кроком на шляху до введення рекркації в русло збалансованого розвитку є розробка та впровадження в дію екологічно орієнтованих підходів, до її організації.

Однак, стрімка активізація розвитку рекреації призводить до:

- інтенсифікації природо- та ресурсовикористання в процесі туристичної діяльності;
- різного роду забруднень основних складових навколишнього середовища (атмосфери, водних об’єктів, ґрунтового покриву);
- зміни та деградації природних ландшафтів;
- знищення рослинного та тваринного світу тощо.

Зважаючи на дані обставини, необхідним та першочерговим завданням як на державному, так і на регіональному рівнях повинна стати розробка та впровадження в дію шляхів та програм стосовно екологічної орієнтації рекреації.

Виходячи з цього, актуальність теми досліджень полягає в необхідності мінімізації несприятливих впливів рекреаційної діяльності на основні компоненти навколишнього природного середовища, впровадженні принципів еколого-збалансованого природокористування під час здійснення рекреаційної діяльності.

Мета і завдання виконання дипломної роботи.

Мета роботи: проаналізувати особливості розвитку рекреаційної діяльності, з'ясувати її вплив на навколишнє природне середовище, а також запропонувати потенційно можливі шляхи мінімізації негативного впливу.

Завдання роботи:

1. Аналіз основних тенденцій розвитку рекреаційної діяльності;
2. Визначення впливу на основні компоненти навколишнього середовища;
3. Визначення екологічно-орієнтованих шляхів розвитку рекреаційної галузі.

Об'єкт дослідження.

Рекреаційна діяльність, та її вплив на навколишнє природне середовище.

Методи дослідження.

Аналіз літературних джерел; аналіз теоретичних підходів розвитку рекреаційної галузі на території України; прогноз та узагальнення перспективних шляхів мінімізації негативного впливу рекреації на НПС.

Предмет дослідження.

Рекреаційна діяльність в контексті збалансованого природокористування.

РОЗДІЛ 1.
РЕКРЕАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ, ЇЇ СУТНІСТЬ ТА ВИДИ

Взагалі розрізняють всього три форми використання часу, відведеного спеціально для рекреації, це — туризм, оздоровлення чи лікування та відпочинок. Для того щоб означенити цей час і види діяльності, які проходять в його межах, будемо використовувати загальноприйняте поняття «рекреаційно-туристичний», яке включає майже всю сукупність процесів і явищ, пов'язаних із задоволенням її фізіологічних і соціальних потреб та відновленням сил людини.

У сучасному світі саме туризм сприймається як головна форма рекреаційної діяльності, самостійно перетворившись на потужну самостійну галузь виробництва, яка задовольняє рекреаційні потреби[6].

На тлі цього виникає логічне запитання про відношення навантаження наукових категорій «рекреація» і «туризм», оскільки ці два поняття дуже часто подаються і сприймаються в літературних джерелах як синоніми.

Є доволі поширеною думка, що «рекреація» — є поняттям значно ширшим, оскільки вона включає майже всі види діяльності людини у її вільний час, який проводиться поза своїм помешканням, в той час, як «туризм» - поняття значно глибше, так як цей процес супроводжується споживанням відповідних послуг, це може бути купівля певного товару, послуги чи продукції та використання ресурсного потенціалу території.

Дослідження рекреації у Західному науковому світі тривалий час розвивалося майже незалежно від досліджень туризму. Туризм традиційно розглядався як економічний комерційний феномен, що ґрунтується на приватній основі.

Рекреація і парки, на противагу такому підходу, вивчалися як ресурс загальнодержавного поширення і використання. Тому, дослідження рекреації базувалося на державному секторі. Досліджувалися проблеми неринкового оцінювання та аналізу рекреаційного досвіду і управління незайманою природою. Дослідження туризму носило більш прикладний характер, який концентрувався на

традиційному приватному секторі. Досліджувалися: туристичний попит, моделі подорожей, маркетинг і реклама.

Такий розподіл між цими видами діяльності був до початку 1980-х років. На сьогодні він значно знецінився. І все ж таки, існують думки, що «туризм здійснюється в межах рекреаційної основи», але прихильники іншої точки зору намагаються довести свою точку зору, що «рекреація — компонент туризму»[17].

Та все ж реальність доводить, що вивчення рекреації і туризму розширилося і переплелося в методичному інструментарії й понятійному апараті. Зі зміною впливу суспільно-географічних чинників та суспільства демаркаційна лінія між туризмом та рекреацією стала нечіткою і розмитою. Ті, хто намагається відзнайти різницю, можуть припустити варіант, що рекреація повертається до такої особливості людської психіки, як сподівання на свої сили, в тей час як туризм обслуговує тих, хто шукає розваг без завданого дискомфорту. Але ці аргументи стають умовними, оскільки екологічний туризм розвивається швидкими темпами, який фокусується на активному відпочинку, за якого комфортність є мінімальною.

Проте очевидною є зростаюча конвергенція між рекреацією і туризмом у площині впливів, діяльності та теорії, особливо із зростанням комерційності рекреації і розповсюдженням обов'язків у рекреаційній сфері між приватними і державними структурами. Разом виникає необхідність розглядати рекреаційні і туристичні ресурси у комплексі, як ресурси для різноманітних видів діяльності під час дозвілля.

Вітчизняні й зарубіжні географи одностайні у висвітленні відмінностей між рекреацією і дозвіллям. В них прийнятно розглядати рекреацію як поняття про дію, а дозвілля – як часове поняття. Але існують певні розбіжності у використанні саме поняття «рекреація»[14,3].

Широко вживаним поняттям у західній науковій літературі є визначення «outdoorrecreation», тобто «рекреація поза домом». Це передбачає існування «indoor recreation», тобто рекреації в межах іншого приміщення, чи в межах дому. Вивченням даного виду рекреаційної діяльності займаються соціологи, психологи та інші фахівці. Подібного розмежування у пострадянській географії не існує.

Вітчизняні вчені у поняття «рекреація» апріорі закладають повне розуміння певних видів діяльності поза домом.

На Рис. 1 зображено схему взаємного співвідношення між роботою, дозвіллям і рекреацією.

Рис. 1. Схема взаємного співвідношення між роботою, дозвіллям і рекреацією.

На даній схемі, є дві області перекриття роботи і дозвілля:

1. бізнес-тури або бізнес-подорожі, що виступають як зорієнтовані на ділові цілі подорожі, саме це відрізняє їх від мандрівок, що здійснюються на дозвіллі та мають на меті здобуття нових знань і вражень, відновлення психофізичної енергії, тощо;

2. «серйозне» дозвілля, що в сучасному світі розглядається як засіб самовираження та самовдосконалення професійної реалізації. Де йдеться про здобуття нових знань і вмінь, технічну творчість, що з одного боку, є засобом проведення вільного часу, а з іншого — можуть стати фактором професійного росту[27].

1.1. Класифікація рекреаційної діяльності

Рекреаційна діяльність — це один із комплексних видів життєдіяльності людини, спрямований на оздоровлення і задоволення духовних потреб у вільний від роботи час.

У сучасній науковій літературі зустрічаються досить відмінні групування і класифікації рекреаційної діяльності. Найчастіше в їх основі лежать: характер організації, мета подорожі, тривалість подорожі і перебування рекреанта у певних місцях, правовий статус, сезонність, характер пересування рекреанта, його активність занятьта вік[5].

За технологією і суспільною функцією виділяють лікувальну, оздоровчу, спортивну і пізнавальну рекреаційну діяльність.

При класифікації мети прибуття міжнародних туристів у Міжнародній практиці окремо виділяється конгресний туризм. У деяких країнах розважальна рекреаційна діяльність представлена у чистому вигляді (наприклад, США, Лас-Вегас і Рено).

Лікувально-курортну рекреацію можна розрізнити за основними лікувальними та природними факторами: джерела мінеральних вод, клімат, лікувальні грязі і т.д. У відповідності до них відбувається розподіл на 3 основні групи: клімато-лікування, бальнео-лікування, грязе-лікування. В залежності від цих поєднань можна виділити бальнео-грязелікування, бальнео-кліматолікування, клімато-грязелікування, клімато-бальнео-грязе-лікування.

Оздоровча і спортивна рекреація є найбільш різноманітною. Найбільшої популярності у всьому світі зазнає купально-пляжний відпочинок. Якщо чисельність туристів щороку зростає на 6-8%, іноземних туристів – на 10–12%, то відповідно кількість «приморських» туристів зросте на 15%. За даними проведних опитувань, головною метою приїзду, наприклад, до Греції є приморський літній відпочинок (70% туристів)[28].

Відпочинок на воді та біля води, і включає в себе різноманітні рекреаційні заняття: сонячні ванни, купання, прогулянки по узбережжю, водні лижі, ігри на пляжі, та ін.

Прогулянковий та промислово-прогулянковий відпочинок включає в себе екскурсії, огляд пейзажів,прогулянки на відкритому повітрі, збирання лікарських трав, ягід, та грибів, морських ракушок, коралів та багато іншого.

Маршрутний туризм часто ототожнюють із туризмом вцілому. Він може бути як спортивним (кваліфікаційним), так і може мати аматорський характер. За видом подолання перешкод найчастіше він поділяється на гірський і рівнинний. Такий вид рекреації побудований у намаганнях людини долати природні перешкоди, бажанні наблизитися до первинних природних комплексів та протистояти труднощам. Маршрутний туризм напряму пов'язаний із патріотичним молодіжним рухом з пізнавальним краєзнавчим туризмом. За характером використання певних засобів пересування він може бути велосипедним, пішохідним, моторизованим, кінним, та ін. Різними є і радіус дії: загальнодержавний, районний та місцевий[9,13].

Значимий розвиток отримав і водний туризм, як спортивний так і прогулянковий. Його видами є воднолижний спорт, водно-моторний спорт, вітрильний спорт, гребля на байдарках і каное, та ін. Як правило, перелічені види туризму поєднуються з купально-пляжним туризмом.

Підводний спортивний туризм (дайвінг) з метою підводного полювання на морських тварин або фотополювання набирає більшої популярності. Види підводного спортивного туризму включають в себе елементи пізнавальних інтересів, а не тільки елементи спорту. Пізнавальний аспект має, наприклад, археологічний підводний туризм, що активно розвивається у багатьох середземноморських країнах, де пошуки міфічної Атлантиди, руїни античних міст-портів під водою, та багато іншого приваблюють туристів. Значні перспективи підводного туризму наявні у тропічних країнах на коралових рифах (в СІЛА, на островах Флорида-Кітс, що є ланцюжком із 700 коралових островів, створений

один із самих незвичайних парків світу – підводний парк Джона Пеннекампа площею більше 300 км2).

Популярність риболовного туризму всім досить відома. Роль цього туризму можна уявити за долею витрат на придбання рибальського та мисливського спорядження населенням, у загальних витратах на рекреаційні товари (в США цей показник становить 26%).

Мисливський туризм. Полювання щільно пов'язане з подорожами і має на меті не матеріальне збагачення, а відпочинок в природі. Такі види мисливського туризму як фотополювання та кінополювання відносяться до пізнавальних форм туризму. Мисливський туризм більше регламентується у зв'язку з проблемами охорони довкілля. До того ж, це один із найдорожчих видів іноземного туризму. Особливо дорогими видами є сафарі в Африці. У заможних іноземців також викликають інтерес визначені зони полювання в Америці (особливо у Канаді), Азії, Австралії. Більшість мисливців-туристів прибуває з густозаселених держав із збідненими мисливськими угіддями[37].

Стрімкого розвитку набуває гірськолижний туризм. Створюються спеціально облаштовані гірськолижні курорти з широко розвинутою системою обслуговування. В Україні це Буковель, Славське, Ворохта та ін.

Також стає все більш масовим альпінізм. Всі суто рекреаційно-спортивні заняття мають досить однозначні та високі вимоги до природно-територіальних комплексів. Це знаходить своє місце у спортивних нормативах, що визначають кількість і тип подоланих перешкод, характеристики трас та ін.

Значній частині рекреаційних занять властиві пізнавальні аспекти. Проте при цьому виділяються і суто пізнавальні рекреаційні заняття, що пов'язані з інформаційним «споживанням» культурних цінностей, наприклад, оглядом архітектурних ансамблів, культурно-історичних пам'ятників, а також з ознайомленням із новими країнами або районами з їх специфічними природними явищами, етнографією, фольклором, та господарськими об'єктами.

Наприклад, природними об'єктами пізнавального туризму є Долини Гейзерів на російській Камчатці або у Єлоустонському національному парку США. Ще

один з пізнавальних видів рекреаційної діяльності – спостереження за тваринами. Наприклад, у США на одному з Алеутських островів у якості видовища використовується лежбище морських котиків. Тут облаштована галерея і оглядова башта для туристів, які на згадку увозять фотографії та аматорські кінофільми.

Пізнавальний внутрішній туризм має велике виховне значення у справі формування патріотизму, особливо у сучасної молоді.

Своєрідне місце у внутрішньому і міжнародному туризмі займають конгресний туризм, ярмарки, виставки, спортивні змагання, фестивалі та проща (паломництво) до «святих місць». Всі вищеперераховані заходи викликають досить значні туристичні потоки.

Конгресний туризм тісно пов'язаний із активним розвитком міжнародних наукових і технічних контактів між фахівцями і вченими певних галузей господарства. Наразі число міжнародних конгресів вимірюється тисячами, а кількість їх учасників – мільйонами. Витрати учасників конгресів становлять 5-6% всіх надходжень від міжнародного туризму. Валютні надходження від кожного учасника конгресу у 2-3 рази більше, ніж від звичайного туриста, тому багато країн зацікавлено у розвитку конгресного туризму.

Розподіл вільного часу в залежності від характеру його використання на щорічний, щотижневий та щоденний, є дуже важливим у методичному відношенні, через те що він слугує основою при вивченні структури використання вільного часу для рекреаційних цілей та відпочинку. Таким чином диференційований вільний час дозволяє розглядати рекреаційну діяльність за територіальною ознакою і за періодичністю.[2]

Використання вільного часу щодня і щоденна рекреація безпосередньо пов'язані із міським середовищем, житлом, та їх просторовою організацією. Від розташування приміських рекреаційних об'єктів залежить щотижнева рекреація. До неї слід віднести і активну агро-рекреаційну діяльність певних категорій населення. Керування щорічним вільним часом (відпусткою) пов'язано із розміщенням рекреаційних об'єктів курортного типу. Виходячи з наданої диференціації вільного часу, можна виділити рекреацію всередині населеного

пункту; щотижневу у вихідні дні (уїк-енд) – місцеву; щорічну у період канікул або відпустки (загальнодержавну або міжнародну).

За організаційним характером рекреація поділяється на регламентовану і самодіяльну. Регламентована рекреація, інакше кажучи – спланована, являє собою подорож і перебування за точним, завчасно оголошеним регламентом. Рекреанти забезпечені комплексом послуг згідно придбаної путівки на певний термін. Самостійною неорганізованою рекреацією називається самостійна подорож рекреанта, не пов'язаного ніякими рекреаційними підприємствами та взаємними обов'язками. Саме цей вид рекреації представляє на сучасному етапі розвитку індустрії туризму гостру проблему. Так, в українському Причорномор'ї частка неорганізованих рекреантів у піковий сезон становить близько 75% туристів, що утворює особливу напругу у функціонуванні сфери послуг і транспорту.

За числом учасників розрізняють і груповий та індивідуальний туризм. До індивідуального туризму відносять подорожі не тільки однієї людини, але й родини також.

За ознакою рухливості туризм поділяється на кочовий і стаціонарний. Це досить таки умовний поділ, оскільки туризм завжди напряму пов'язаний із переміщенням від місця проживання до місця відпочинку, до цього ж і в самих місцях відпочинку туристи відзначаються підвищеною рухливістю. При відокремленності стаціонарного туризму підкреслюється, що у даному випадку подорож здійснюється для перебування на певному курорті. До стаціонарних форм туризму в першу чергу відноситься лікувальний туризм.

Кочовий туризм передбачає постійну зміну місця перебування та постійний рух. У такому випадку перебування носить підпорядкований характер. При зростанні технічних можливостей транспортних засобів підсилюється тенденція до розвитку саме кочового туризму, невпинно зростає схильність туристів до «споживання простору».[13]

Зміна степені рухливості рекреаційної діяльності відбивається на географії технічно-матеріальної бази туризму. Переважним стає лінійно-вузловий принцип

територіальної організації туризму. Технічно-матеріальна база туризму все більше тяжіє до транспортних комунікацій.

Степінь рухливості відбивається на підходах до вивчення туризму, особисто до оцінки рекреаційних ресурсів. Наприклад, оцінка пейзажного різноманіття вздовж автотраси буде відрізнятися від оцінки ландшафтів задля пішохідного, а тим паче стаціонарного туризму. Зрозуміло, що частота зміни пейзажів для автотуризму має бути меншою, ніж для пішохідного туризму.

1.1.1 Сутність рекреаційних потреб

Піднесення рекреаційної діяльності на всіх ступенях та рівнях становлять рекреаційні потреби, причому, що вони впливають всього на її дві основні сторони: територіальну організацію і просторово-часову динаміку. В цілому рекреаційні потреби слід визначати як вимоги до умов відновлення сил людини. Рекреаційні потреби, як і потреби людини, в цілому, є продуктом історії. Становлення рекреаційних потреб відбувається під впливом групи факторів, які можна поєднати наступним способом:

• соціально-економічні фактори – ступінь матеріального стану споживачів, ступінь ціни на рекреаційні товари і послуги, вільний час, доступна інформація про рекреаційні послуги та об’єкти;

• демографічні – стать, вікова група, сімейний стан, професія, рівень освіти, прилежність до будь-якої соціальної групи, регіон проживання, вид місцевості проживання (сільська або міська);

• особистісно-поведінкові фактори – індивідуальні особливості, манера життя, духовні цінності, інтереси, досвіченість у рекреаційній діяльності, здоров'я;

• фактори суспільно-психологічного та культурного характеру –духовні цінності суспільств, достатній ступінь психології споживання, дія моди на вибір виду рекреаційних занять, впроваджені традиції відпочинку;

• ресурсно-екологічні фактори –забезпеченість і масштаби території різноманітними видами рекреаційних ресурсів, екологічний стан навколишнього середовища;

• політичні фактори – безпечність рекреаційних об’єктів і регіонів, відсутність тероризму, збройних конфліктів, дотримання міжнародних нормативів свобод і правил людини[11].

Рекреаційні потреби можливо виявити на трьох ступенях організації людей:

1. Суспільні потреби, які визначаються як потреби всього суспільства у відновленні психологічних і фізичних сил, а також всебічному розвитку всіх його учасників; потреби в розширеному відтворенні соціально-культурного та соціально-трудового потенціалу суспільства.

2. Груповими рекреаційними потребами відбивають зміст потреб певних соціальних груп населення.

3. Індивідуальні рекреаційні потреби можна визначити як потреби у відновленні духовних і фізичних сил людини в її духовному фізичному, інтелектуальному вдосконалюванні. Вони включають у себе безліч рекреаційних занять, що задовольняють ці потреби у відновленні здоров'я, в зміні звичної обстановки , знятті стомлення, у пізнанні навколишнього світу, у подоланні перешкод, у духовному збагаченні, бігу від повсякденності і задоволенні естетичних потреб, і т. ін[24].

Індивідуальні рекреаційні потреби постійно впливають на структуру й своєрідність рекреаційних потреб соціальної групи, до якої належать індивіди, та розвиваються, а діяльність соціальних груп сприяє формуванню суспільних рекреаційних потреб. Проте такий вплив групових і індивідуальних рекреаційних потреб на суспільні потреби рекреації є вторинним. Визначальним і провідним виявляється зворотний вплив. Відносини індивідуальних, суспільних, групових та рекреаційних потреб є діалектичними, тобто саме такими, у яких складові елементи взаємно впливають один на одного за провідної ролі суспільних потреб.

Характеристика мотивів, що формують рекреаційну діяльність:

1. Психологічні мотиви;

2. Культурні мотиви;
3. Міжособистісні мотиви;
4. Мотиви престижу[9].

1.1.2. Оцінка рекреаційної діяльності

До актуальних питань рекреаційної діяльності належить оцінка рекреаційних ресурсів. Оцінка рекреаційних ресурсів є складним і ще не до кінця вивченим дослідницьким процесом. Складність даного процесу залежить від багатьох чиників - відсутність чітко розроблених і усталених методик, забезпеченість інформацією про якість і кількість ресурсів, розрізнення рівнів оцінювання, проблема переходу від вимірювання властивостей об'єкта до його оцінки, визначення форм виразу оцінок, суб'єктивність оцінок.

Для оцінки завжди обов'язково присутність об'єкта і суб'єкта. Об'єктом в оцінці виступають кількісні і якісні характеристики природних, соціально-економічних та історико-культурних ресурсів в цілому або їх окремих елементів, та їх територіальні поєднання, а суб'єктом може виступати рекреаційна галузь, різні ранги ТРС, суспільство в цілому, окремі групи рекреантів, рекреант. Багаторівневість суб'єктів оцінки обумовлює різні підходи до оцінки рекреаційних ресурсів в залежності до того чи ведеться вона з позицій відпочиваючого, чи з позицій організаторів відпочинку. Необхідність рекреаційних ресурсів в оцінці з позицій відпочиваючих здебільшого виникає при необхідності вибору для відпочинку того чи іншого рекреаційного закладу, такий вибір здебільшого обмежується періодом на вихідні дні чи найближчу відпустку. Оцінювання з позицій організатора відпочинку зазвичай пов'язана із раціоналізацією використання наявних рекреаційних ресурсів, з проектуванням нових рекреаційних об'єктів та реконструкцією вже існуючих. При цьому оцінювання може здійснюватися на достатньо тривалу перспективу 10-20 і більше років. При цьому об'єктами оцінювання можуть виступати рекреаційні об'єкти різного рангу, від рекреаційних регіонів і зон до одного підприємства.

Відпочиваючих при оцінці приваблюють виключно можливості задовольняння власних потреб в певний сезон, в конкретному місці, набору занять і протягом обмеженого часу. Організаторам відпочинку необхідно враховувати рекреаційні потреби на значних територіях значних груп рекреантів, протягом тривалого періоду, з різноманіттям вибору рекреаційних занять. Наприклад, відпочиваючого цікавитиме можливість загоряння в серпні і купання, тобто він буде цікавитися наявністю пляжу та водойми, а також повітря в цьому місяці та температурою води. Також організаторам відпочинку необхідно буде враховувати площу пляжу, площу водойми, тривалість сприятливого для купання періоду, а також можливості для організації інших циклів занять.

Під оцінюванням рекреаційних ресурсів розуміють процедуру визначення якостей певного рекреаційного об єкту відповідно до способу його використання для задоволення потреб суспільства, галузі, закладу або рекреанта - тобто суб єктів рекреації різного рангу. Предметом оцінки є взаємозв'язки об'єкта і суб'єкта оцінки. Оцінюванню притаманні багатокритеріальність, неоднозначність, історизм, ієрархічність та суб'єктно-об’єктний характер[19].

Для здійснення оцінки рекреаційних ресурсів найбільшого розповсюдження одержав метод бальних оцінок. Практика та теорія застосування бальних оцінок у географії розглядалася в ряді робіт. Класичною для географів вважається робота Д. Л. Армада, а для рекреаційної географії - Л. І. Мухіної. Бальні оцінки знаходять все більш широке застосування, вдосконалюється методика їх отримання, хоча сама можливість їх використання залишається дискусійною. Попри це характеристики рекреаційних ресурсів можуть вимірюватися як відносними так і кількісними (натуральними) величинами. Тому для раціоналізації і формалізації отримання інтегральних оцінок використання бальних методів є єдиним можливим методом оцінки[3].

За використання цього метода засновуються на тім, що оцінка виступає як результат відношення будь-яких компонентів до людської діяльності, як результат визначення в якій мірі здатний цей компонент для певного виду його освоєння, сприятливості його для когось, чогось, саме тому виникає потреба не в простих

вимірюваннях хімічних, фізичних, геометричних та інших величин, а в оцінці результатів вимірювання. Таким чином, кожна оцінка є суб'єктивною в тому розумінні, що відноситься до певних «суб'єктів» оцінки, і в той же час вона об'єктивна в тому випадку, коли спирається на об'єктивні закони зв'язків між блоками оцінювальної системи.

Оцінювання рекреаційних ресурсів відбиває співвідношення суб’єкта і об'єкта. Вона, як правило, включає такі етапи:

- виділення об'єкта оцінки;
- виділення суб'єкта оцінки (рекреант, рекреаційне господарство);
- формулювання критеріїв оцінки, в залежності від масштабу і мети дослідження, властивостей суб'єкта;
- розробка параметрів (оціночних шкал)[18].

Рекреаційні ресурси визначаються на основі якісних та кількісних показників. При показнику кількісної оцінки важливим питанням є розробка оціночних шкал, хоча не всі дослідники даної проблеми поділяють такий підхід до оцінки рекреаційних ресурсів. Найбільш використовуваними є шкали з 3-7 ступенів, де найсприятливіші умови оцінюються найбільшим балом. Оцінка і аналіз рекреаційних ресурсів можуть здійснюватись на основі таких методів: нормативно-індексний, балансовий, графічний, картографічний, бальної оцінки, експертний, порівняльно-географічний, статистичні та математико-статистичні (пороговий аналіз, кореляційний, факторний, регресійний, потенціалів, просторових дифузій, метод Беррі, латентно-структурний та ін.), моделювання тощо.

Відповідно до цих трьох основних позицій суб'єкта оцінки в рекреалогії склалося три типи оцінки рекреаційних ресурсів:

- медико-біологічний;
- психолого-естетичний;
- технологічний.

Медико-біологічний тип виражає вплив природних факторів на організм людини і має найважливіше значення при оцінці кліматичних рекреаційних ресурсів, які суттєво впливають на стан здоров'я і самопочуття людини.

При *психолого-естетичній* оцінці виявляється емоційний вплив на людину певних особливостей природного ландшафту та інших рекреаційних ресурсів. Методика такої оцінки є недостатньо розробленою і складною. Вона зводиться в основному де визначення емоційної реакції людини на природно-територіальний комплекс (ПТК).

Технологічна оцінка враховує взаємодію людини і природного середовища через «технологію» рекреаційної діяльності, де суб'єктом оцінки виступає рекреаційна галузь. Така оцінка може включати два аспекти: можливості для реалізації того чи іншого виду рекреаційної діяльності та перспективи інженерно-будівельного освоєння території. Важливим показником технологічної оцінки є рекреаційна ємність ресурсу.

1.2. Методи дослідження рекреаційних потреб

1. Соціологічні дослідження:

- анкетне опитування (вибірковий зондаж);
- інтерв'ювання населення.

Вибірковий зондаж та інтерв'ювання проводиться за місцем проживання населення або в рекреаційно-туристських місцевостях.

2. Розрахунково-нормативні дослідження.

- граничні потреби населення:

$$P_j = I_j \delta_j, \qquad \text{(Формула 2.1)}$$

де P_j – граничні потреби $_j$-му виді рекреації;I_j – загальна вибірковість j-го виду рекреаційної діяльності; δ_j – частковий коефіцієнт реалізації потреб.

Вибірковість – це відсоток населення певної території, що надає перевагу тому або іншому виду рекреаційної діяльності. Виділяють особисту та загальну вибірковість.

$$I_j = \sum_{i=1}^{m} a_i I_{ij},$$

(Формула 2.2)

де I_j – загальна вибірковість; I_{ij} – особиста вибірковість; a_i – частка $_j$-ї демографічної групи у % від усього населення; і – порядковий номер виду рекреаційної діяльності;

m – кількість демографічних груп.

Головними факторами, що обумовлюють рекреаційні атракції є:

• вік (приклад формування рекреаційних потреб для різних вікових груп рекреантів наведений у табл. 2.1);

• рівень доходів;

• присутність вільного часу;

• вартість туру або путівки.

Таблиця 2.1.1

Туристські пріоритети різних демографічних груп населення

Порядок атракції	Молодь, одинаки	Молоді сімейні пари	Сімейні пари	Особи від 45 до 65 років	Пенсіонери від 65 років і старше
1	Відвідування барів, клубів, дискотек	Пасивний відпочинок	Сімейний відпочинок	Екскурсії	Екскурсії
2	Сонячні ванни	Смачна їжа	Пасивний відпочинок	Пасивний відпочинок	Поїздки на природу
3	Екскурсії	Екскурсії	Екскурсії	Поїздки на природу	Смачна їжа
4	Пасивний відпочинок	Відпочинок сім'єю	Сонячні ванни	Смачна їжа	Пасивний відпочинок
5	Поїздки на природу	Сонячні ванни	Смачна їжа	Сонячні ванни	Відпочинок з близькими та друзями

1.3. Характеристика рекреаційного попиту

Зазвичай, економісти визначають попит як кількість будь-яких послуг і товарів, що бажають люди і реально можуть придбати за кожною конкретно встановленою ціною в певний період часу. Попит на подорожі різного виду до певного туристського регіону (D) – це функція схильності людини до подорожей і відповідної величини опору між початковим пунктом подорожі й місцем призначення:

D = f (схильність, опір) (Формула 2.2)

Схильність до подорожей може формуватися як схильність людини до подорожей і туризму, тобто наскільки сильно людина бажає подорожувати, до яких регіонів, а також які види подорожей її цікавлять. Для того щоб визначити оцінку схильності людини до подорожей варто брати до уваги демографічні й психологічні характеристики, соціально-економічний статус людини, а також ефективність маркетингу. В той же час опір породжується економічною дистанцією, іноді культурною дистанцією, занадто високою вартістю туристської поїздки, поганою якістю обслуговування, ефектом сезонності. Попит являє собою деяку частину суспільних потреб, обмежену розмірами доходів населення і рівнем діючих цін. Ступінь задоволення потреб населення має різне значення при різних рівнях його добробуту. Споживач при об'єктивно існуючих обмеженнях (доходи, ціни) намагається оптимально їх задовольнити, критерії змінюються в часі й просторі. Саме це дозволяє знайти ефективні шляхи управління попитом. Платоспроможний попит виступає як показник признання (або непризнання) населенням, а значить і суспільством, структури товарів, що виробляються, і послуг у відповідності з відносним значенням потреб для кожного рівня добробуту. Поняття «попит» перебуває у відповідному діалектичному зв'язку зі споживанням. Але попит і споживання не співпадають, оскільки не всі частини споживання приймають товарний вигляд і не завжди платоспроможний попит може бути задоволеним. Туризм можна розглядати як специфічну форму споживання, викликану

об'єктивними процесами розвитку й організації продуктивних сил. Особливість туризму як форми споживання викликає й адекватну специфіку попиту на туристські послуги та товари.

Рекреаційний попит є сумою окремих видів попиту на різноманітні матеріальні блага і послуги, які представляє туристський ринок. Структура рекреаційного ринку характеризується поділом на три головних підрозділи в залежності від попиту і пропозиції: 1) на транспортні послуги; 2) на послуги й товари, що виступають в комплексі і пов'язані з перебуванням туриста за межами свого постійного місця проживання (ночівля, харчування тощо); 3) на разові послуги й товари, необхідні туристам для поточного і майбутнього споживання (розваги, лікування, сувеніри, транспортні засоби тощо). Усі ці підрозділи ринку перебувають у нероз'ємній взаємодії, а тому споживання включених до них товарів і послуг характеризується взаємозв'язком, а в деяких випадках – і одночасністю. У середині кожного підрозділу, особливо в третьому, спостерігається подальша диференціація попиту й пропозиції в залежності від особливостей споживання при різних видах туризму (рекреаційний, пізнавальний, лікувальний, науковий і таке інше)[27].

На думку деяких дослідників, під вивченням попиту на туристські послуги і товари треба розуміти вивчення впливу основних факторів на зміну обсягу і структури туристського споживання. Найбільш важливими і значними факторами, що впливають на зміну попиту на туристичному ринку, є наступні:

1. Загальноекономічні фактори;
2. Соціо - демографічні фактори;
3. Фактори культурного та суспільно-психологічного характеру;
4. Особистісно-поведінкові фактори;

Всі ці фактори мають вплив на так званий «чорний ящик свідомості покупця», який в кінцевому рахунку є визначальним елементом поведінки споживача на ринку.

Сукупність цих чи інших факторів визначає виникнення і характер поведінки споживачів туристських послуг, яка може бути виражена, наприклад, наступними показниками:

• частотність туризму;

• переваги у виборі географії туризму;

• бажана форма організації туру;

• уявлення туриста про ціну туру і т.д.[16]

РОЗДІЛ 2.

ВПЛИВ РЕКРЕАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА НАВКОЛИШНЄ СЕРЕДОВИЩЕ

З початком виникнення перших туристичних продуктів стиль суспільного життя ставав щораз активнішим і мобільнішим. Швидкий розвиток туризму за останніх п'ятдесят років можна порівняти з промисловою революцією. Так, з 1950 по 2016 рік кількість міжнародних туристичних перевезень збільшилась більше ніж в чотири рази.

Досить стрімкі темпи розвитку туризму та його масовість призвели до негативних змін природного середовища в окремих регіонах. Це обумовлюється тим, що для туристичної діяльності найоптимальнішим місцем відпочинку є первісне природнє навколишнє середовище, в якому відсутнє надмірне втручання цивілізації, наприклад, заводів, автотранспортних засобів і т.д. Непридатними для рекреації і відпочинку стали забруднені пляжі, території з розвиненою ерозією, надмірним шумом, збіднілим ландшафтом, тобто туризм почав нищити основи свого існування. З'явилася створення нової системи поглядів на розвиток цієї галузі, яка б змінила власне спосіб мислення людини. Свідченням перелому в ментальності сучасних туристів є:

• зріст екологічної свідомості;

• зріст досвідченості в подорожах;

• підвищення вимог до якості послуг;

• вимогливий вибір мети подорожі[6].

Саме через це виникає так зване «замнуте коло» - екологічно чисті природні місця з мінімальними показниками забрудненості більш сприятливі для туристичної діяльності, проте, саме вони найбільше потерпають від впливу

туристів, які погіршують природно-екологічний стан. Це спричиняє виникненню негативних наслідків. Приклад негативних впливів:

- Забруднення основних складових довкілля(ґрунт, водні ресурси, повітря);
- Накопичення відходів;
- Поява небезпечних природних явищ(зсуви, селі) через нераціональне використання природних ресурсів;
- Надмірне користування водними і земельними ресурсами;
- Руйнування територій цінних видів флори та фауни[24].

Так само впливи рекреаційної діяльності на довкілля залежать від самих масштабів та виду діяльності. Один турист не завдасть такої шкоди середовищу, як збільшення кількості туристів зі збільшеним ступенем користування ресурсами.

2.1. Вплив рекреаційної діяльності на рослинний і тваринний світ

Неврегульована рекреаційна діяльність прямо пропорційно впливає на видовий склад рослинності окремо визначеної території (це є характерно. особливістю для приземного шару). Збір рослин для букетів та гербаріїв, при необережному поводженні вони часто вириваються з корінням, а це призводить до винищення деяких видів.

Проїзд туристів на автотранспортних засобах завдає немалої шкоди рослинності, призводить до локального порушення трав’яного покриву та до утворення великої кількості доріг, що порушує вигляд природних територій. Вплив туристичного транспорту на природне середовище проявляється через викиди в атмосферу шкідливих газів автомобілів, через будівництво нових доріг, підвищення рівня шуму, а також будівництва автозаправних станцій, станцій технічного обслуговування і стоянок. Викиди забруднюють повітря (в атмосфері з'являється важкі метали, вуглекислий газ, сполуки фтору, хлору, миш'яку, ртуті), що призводить до зникнення рідкісних видів рослин, різних мікроорганізмів, переміщення в інші місця диких звірів. Надмірний шум відлякує їх, наприклад,

шум силою 40—60 децибел викликає хвилювання, зменшує час відпочинку, апетит. При 65 децибелах спостерігається роздратування вегетативної і гормональної систем, при 75 — відбуваються глибші розлади. Внаслідок дії шуму у ссавців зменшується кількість молока, відбуваються передчасні пологи, сповільнюється приріст молодняка. В результаті шуму реактивного літака гинуть личинки бджіл, самі бджоли втрачають орієнтацію, у пташиних гніздах тріскається шкаралупа яєць.

На дику природу найбільший вплив вона зазнає від вилову риби та від несанкціонованого полювання, саме це зменшує популяції окремих видів тваринного і рослинного світу.

Через користування моторними та парусними суднами великої шкоди зазнають водоплавні птахи, та птахи, які споруджують кубла на поверхні води. Саме це слугує приводом залишення птахами водоймища. Від річкового транспорту страждають і річкові мешканці, найбільшої шкоди завдає розлив пального та сильного шуму, цим самі туристи впливають на скорочення популяцій риб[1].

2.2. Вплив рекреаційної діяльності на водні об’єкти

Водний ресурс є основним компонентом для рекреаційної діяльності, відповідно до цього, шкоду отримує також немалу.

Надмірне та нецільове користування водними ресурсами може призвести до їхнього виснаження та погіршення стану якості. На стан якості води значним чином впливають певні види рекреаційної діяльності, де використовують моторний водний транспорт. Це сприяє появленню берегової ерозії, розмноженню та цвітінню водоростей, мутного забарвлення води і т.д[8].

Найчастіше всі заклади харчування і проживання(готелі, хостели), які обслуговують туристів, сконцентровані у важливих екосистемах. До них відносять пляжі, узбережжя рік і озер, у горах вони розташовані неподалік гірських хребтів, на територіях з гарними краєвидами. Це призводить до винищення найцінніших природних систем і об'єктів. Доволі часто неочищені стічні води з готелів,

ресторанів, туристичних баз потрапляють в озера, ріки і моря, завдаючи значної та непоправної шкоди підводній флорі й фауні, а також тваринам, життя яких пов'язане з водою (дикі гуси, качки, бобри, видри). Майже всі ці заклади використовують у своєму виробництві так звані «хімікати» для розчинення жирів, або для усунення запаху стічних вод. Також багато готелів скидають прямо у відкриті водоймища хлоровану воду з басейнів. Крім того, для експлуатації туристичних закладів потрібна велика кількість прісної води, внаслідок чого її брак відчуває природне середовище і його мешканці. Саме будівництво таких закладів часто стає причиною перевантаження каналізаційних систем. У пік відпочивального сезону очисні споруди не завжди в змозі впоратися із великими об’ємами стічних вод, і через це скидаються у відкриті водойми [19].

2.3. Вплив рекреаційної діяльності на ґрунти

Найгірший вплив на ґрунтовий покрив має витоптування. Присутність навіть однієї людини не минає для довкілля безслідно. Спресовується підстилка, гинуть сходи; ущільнюється ґрунт, збір грибів, ягід, квітів зменшує можливість самовідновлення рослин; зламана гілка, зарубка чи насічка на стовбурі спричинюють зараження дерев хворобами і шкідниками. Звичайно, вплив однієї людини чи групи людей ззовні малопомітний, оскільки раніше чи пізніше все відновлюється до попереднього стану. Проте, при масовому напливі людей процеси відновлення відбуваються повільніше, аніж процеси руйнування.

Насамперед витоптується (ущільнюється, перетирається і руйнується) лісова підстилка на ділянках, які інтенсивно відвідують відпочивальники; її маса зменшується удвічі й більше разів. Пошкоджуються корені та кореневища рослин, які знаходяться в підстилці або безпосередньо під нею. У лісах зникає багато типових трав, а на їх місці з'являються бур'яни. Корінні лісові трави— пролісок, ряст, анемона, купина та інші — ламкі.

Достатньо наступити на родину один раз, що вона загинула не кажучи вже про масове витоптування[14].

При витоптуванні зменшується повітро-місткість ґрунту. Об'ємна вага його в незайманих місцях становить 0,55 — 0,88 г/см"1, на стежках і дорогах збільшується до 1,61—1,63 г/см"3. Внаслідок ущільнення ґрунту, особливо глинистого чи суглинистого, в нього погано проникає волога, збільшується глибина його промерзання, утруднюється постачання кореневої системи киснем, погіршуються інші необхідні для її росту умови, у коренів зменшується кількість всмоктувальних закінчень, подача води у крони дерев, зростає поверхневий стік води, з'являється ерозія ґрунту, яка призводить до утворення ярів. Істотно погіршуються умови існування ґрунтових мікроорганізмів, зменшується чисельність мезофауни[1].

2.4. Вплив рекреаційної діяльності на атмосферне повітря

Стан атмосферного повітря є дуже важливим показником здоров’я всього населення, відповідності території для рекреаційної діяльності, лікування та оздоровлення. Через це важливою проблемою постає проблематика вивчення впливу туристичної діяльності на стан якості атмосферного повітря та напрямки її уникнення.

Найбільше на його стан впливає використання туристами засобів пересування, тобто автотранспорту. На здоров’я населення та на стан повітря згубний впив приносять шкідливі речовини що знаходяться у відпрацьованих газах автотранспорту[6,18].

За час роботи автомобілів із двигунами внутрішнього згорання причиною викидів негативних для навколишнього середовища речовин є: картерні гази, неконтрольований розлив палив на ґрунт, відпрацьовані гази і т.п.

Основними забруднюючими речовинами , що «засмічує» атмосферу від засобів пересування є оксиди вуглецю, азоту, сажа та вуглеводень.

Саме під час набирання швидкості автомобіля і виділяється найбільша кількість забруднювальних речовин в атмосферу. Зважаючи на особливість туристичних перевезень, а саме, часті зупинки та їзда на невисокій швидкості,

можемо зробити висновок, що в такому випадку ступінь забруднення атмосфери буде постійно підвищуватися.

Ступінь нешкідливості та екологічність транспорту можна визначити за двома критеріями:

- За чисельністю шкідливих речовин, викинутих автотранспортами у атмосферу.
- За витратами енергії на перевезення туриста на 1 км подорожі.

Для усунення проблеми туристичного автотранспорту на навколишнє середовище потрібно терміново розбити та впровадити методи для мінімізації викидів шкідливих речовин в атмосферу.

2.5. Вплив рекреаційної діяльності на санітарний стан

Туристи, які після свого відпочину залишають на рекреаційній території залишки відходів, та сміття, створюють для природного середовища великі санітарні проблеми. В результаті цього знижується якість ґрунтів, повітря та питної води, здоров'я населення та популяції рослинності та тваринності.

В наш час досить популярним є сортування сміття на органіку та неорганіку. В результаті чого можлива вторинна переробка продуктів. Проте, багато учасників рекреаційної діяльності нехтують цим, через що завдають непоправної шкоди середовищу свого існування.

Допомогти вирішити цю проблему може свідомість та усвідомлення проблеми відпочиваючих, наприклад, не залишати сміття після відпочинку, сортування відходів, відвідування «суботників» благоустрою рекреаційної території[9].

РОЗДІЛ 3.
ОРГАНІЗАЦІЯ РЕКРЕАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В КОНТЕСТІ ЗБАЛАНСОВАНОГО ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ

3.1. Екологічні проблеми рекреації

Основними туристичними цінностями, як правило, є різноманітність ландшафтів, незабруднена вода, чисте атмосферне повітря, розмаїття рослинного та тваринного світу. В умовах поглиблення екологічної кризи, зростання масштабів забруднення, вичерпання природних ресурсів зростає загроза інтенсифікації деструктивних процесів у навколишньому природному середовищі, які призводять до зменшення біорізноманіття та руйнування природних об'єктів. З кожним роком туристична галузь вимагає залучення все більшої кількості природних ресурсів та створення особливих природно-соціальних ландшафтів, де рекреаційне використання є основним. Найбільшого антропогенного навантаження зазнають лікувально-оздоровчі та рекреаційні, курортні, зони та території, де здійснюється інтенсивне використання вичерпних та не відновлювальних природних ресурсів. Цілий ряд екологічних проблем породжує стихійне та нераціональне використання таких територій , пов'язаних із забрудненням, пошкодженням та передчасним виснаженням лікувальних та рекреаційних ресурсів. До руйнування самого природного об'єкта часто призводять деструктивні зміни, що відбуваються в рекреаційній зоні.

Особливу небезпеку для окремих регіонів та й для біосфери в цілому є створення спеціалізованих великих туристичних центрів та інтенсивне використання місцевих туристичних ресурсів, зростання обсягів відходів, значного забруднення довкілля, наслідком чого є порушення екологічної рівноваги, зменшення привабливості природного об'єкта та його деградації, виникнення незворотних змін у навколишньому природному середовищі. Однак для успішного розвитку туристичної галузі стан навколишнього природного середовища є визначальним.

Також справжньому ризику піддаються й ті місця перебування туристів, де відсутня вся необхідна та створена неналежна структура. Туристів приваблюють, насамперед, екологічно чисті регіони, де вони можуть повноцінно відпочити та отримати емоційне задоволення від спілкування з природою. Однак, прогресуюче захоплення природою, споживче ставлення до природи нині стає дуже небезпечним. Як пише відомий американський еколог Р. Неш дика природа може бути дуже швидко «зацілована» у результаті її неконтрольованого використання в туристичних цілях. Туристи, короткочасно задовольнивши свої проблеми, ставлять їх вище довгострокового використання природних багатств.

Негативні, а іноді й катастрофічні наслідки інтенсивного розвитку туризму на природне середовище мають найрізноманітніші прояви. Насамперед, це виснаження природних ресурсів (вирубування лісів, споживання великої кількості водних ресурсів, руйнування ґрунтового покриву тощо), забруднення довкілля (забруднення атмосферного повітря транспортними засобами, збільшення об’єму каналізаційних стоків, накопичення твердих відходів тощо), погіршення екологічної ситуації в регіоні. Значної шкоди навколишньому природному середовищу завдає самовільне розміщення тимчасових баз відпочинку, самовільне розпалювання вогнищ, незаконне полювання, рибальство, збирання лікарських та декоративних рослин, заготівля деревних соків, створення ботанічних та зоологічних колекцій тощо.

Негативний вплив туризму на довкілля часто призводить до порушення екологічної рівноваги, створення загрози зникнення окремих видів рослинного і тваринного світу, виникнення незворотних процесів в біосфері, руйнації природного середовища[14].

3.2. Шляхи вирішення екологічних проблем рекреації

Для збереження біологічного та ландшафтного різноманіття, підтримання якості навколишнього природного середовища необхідно вживати ряд взаємопов’язаних заходів.

Насамперед, це встановлення та неухильне дотримання допустимого негативного

впливу на навколишнє середовище (лімітів використання природних ресурсів, викидів та скидів забруднюючих речовин, розміщення відходів), при якому підтримується екологічна рівновага та не втрачається здатність природних комплексів та об'єктів до самовідновлення. Однак успіх природоохоронних заходів немислимий на основі лише задовільних та заборонних заходів. Інтенсивна рекреаційна експлуатація територій обов'язково має включати заходи щодо покращення територіальної структури, відновлення природних ресурсів та мінімізації негативного антропогенного впливу на довкілля. Одним із шляхів вирішення проблеми «рекреація-довкілля» є залучення природоохоронних інвестицій, економічне стимулювання екологічно спрямованої діяльності у сферу туризму. Серед засобів стимулювання раціонального використання природних ресурсів та охорони навколишнього природного середовища є надання можливих пільг при оподаткуванні підприємств та при переході на ресурсозберігаючі технології та впровадження очисного обладнання і устаткування для утилізації забруднюючих речовині переробки відходів, виконанні інших заходів, спрямованих на поліпшення охорони навколишнього природного середовища[3].

Ефективним напрямком вирішення проблеми «рекреація – навколишнє природне середовище» є розвиток екологічного туризму. Екологічний туризм на сьогодні здатен гарантувати реальну, стабільну фінансову підтримку охороні природи та підвищити значимість тих природних ділянок, які повинні зберігатися і залишатися у незміненому стані. Екологічний туризм пропонує унікальне рішення, яке забезпечить робочі місця та стабільно високі доходи населення і збереже недоторканно дику природу. Екологічно орієнтовані напрямки туризму передбачають використання екологічних видів транспорту, обмеження будівництва туристичної інфраструктури, підвищення екологічної свідомості туристів та місцевого населення, впровадження екологічних технологій для найбільш поширених видів туризму[29].

Екологічний туризм на сьогодні повинен стати головним фактором розвитку туризму, коли замість отримання короткочасного задоволення для спілкування з природою буде втілюватися довгострокова життєздатна екологічна стратегія, яка

здатна забезпечити реальну фінансову підтримку охороні природи та підвищити значимість тих природних ділянок, які вони повинні зберігатися в незміненому стані.

Екологічний туризм володіє величезними рекреаційними, пізнавальними, еколого-освітніми, виховними можливостями, формує суспільну думку щодо охорони та раціонального використання природних ресурсів, важливості захисту навколишнього природного середовища. Розвиток екологічного туризму сприяє пошуку альтернативних варіантів сталого розвитку території, раціоналізації природокористування та сприяє формуванню ресурсозберігаючої політики регіону та країни[22].

У багатьох країнах екологічний туризм на постійній основі вже стає супутником і невід'ємною частиною всіх видів туризму, інтегрує їх у загальний процес раціонального природокористування та охорони довкілля. Завдяки своєму просвітницькому та освітньому потенціалу екологічний туризм дає дозвіл на пом'якшення ударів, що завдає природі бездумне ставлення до неї всього людства, зберігає кутки незайманої, первозданної природи і сприяє зростанню та примноженню природних цінностей, не тільки за допомогою екологічної просвіти, але й за рахунок коштів, що спрямовуються з прибутків від екологічного туризму на вирішення цих завдань.

Вирішення наявних екологічних проблем фактично неможливе без екологізації наявних видів рекреаційної діяльності, переходу туризму, як виду природокористування, до моделі збалансованого розвитку в системі «туризм – навколишнє природне середовище», про що неодноразово зазначалося в різноманітних міжнародних документах[20].

Концепція сталого розвитку пропонує чітку програму поєднання екологічних інтересів з економічним і соціальним розвитком і базується на двох ключових поняття: потреби розвиватися та обмеження розвитку, що мають бути взаємно врівноваженими. При цьому екологічна мета суспільства розглядається не як протилежа його економічним цілям, а як узгоджені, одно порядкові. Збалансованості екологічних і економічних цілей у процесі туристичної діяльності

неважко досягти, обраховуючи всі затрати-вигоди від здійснення екологічно коректного природокористування у довгостроковому контексті. Так, діяльність, спрямована на охорону і збереження лісових, водних, земельних ресурсів, поліпшує довгострокові перспективи розвитку туризму, а ресурсо- та енергозберігаюча діяльність, утилізація відходів служить економічним і екологічним цілям суспільства [18].

3.3. Екологізація рекреаційної діяльності

Екологізація рекреаційної діяльності являє собою екологічно-орієнтовану, науково обґрунтовану управлінську діяльність, яка направлена на:

- покращення екологічного стану природних комплексів й об'єктів територій туристичної зацікавленості;
- відновлення та збереження сильно порушених або змінених (деградованих) екосистем за рахунок зміни режиму (способу) їх використання;
- встановлення і розрахунок допустимої кількості туристів за певний туристичний сезон;
- модернізацію очисних споруд та обладнання, що застосовуються в туристичній інфраструктурі;
- підвищення культури виробництва туристичних послуг;
- екологічну просвіту тощо.

Під екологізацію рекреаційної діяльності розуміють процес організації рекреаційної діяльності на засадах впровадження ідей збереження природного та історико-культурного середовища.

Предметами екологізації є: компоненти природних систем (водні об'єкти, повітряний басейн, біологічні об'єкти, ландшафти, тощо), суспільні системи (економіка регіону або країни, галузі підприємства, сектори господарства,), виробничі системи та виробничі компоненти (виробничі процеси, обладнання, інструменти, технології), суспільні відносини, компоненти економічної сфери, властивості людини (потреби, навички, знання)[29].

Екологізація є досить дієвим та потужним механізмом врівноваження

антропогенного та техногенного навантаження на природно-туристичні комплекси України, як змістовна передумова забезпечення належної якості та ефективності лікування, оздоровлення та відпочинку всього населення. Забезпечення екологічно збалансованого, раціонального, туристичного природокористування має охоплювати заходи стосовно:

- дослідження та вивчення природно-ресурсного потенціалу туристичних регіонів України, визначення допустимого антропогенного навантаження;
- вдосконалення нормативно-правової бази згідно до відповідності з вимогами міжнародного законодавства, в тому числі впровадження системи стандартів на туристичний продукт та суміжні послуги (послуги ресторанного господарства, готельні, торгівлі, транспорту, тощо);
- розповсюдження практики сертифікації та стандартизації туристичних послуг, а також отримання ліцензій закладів, що їх надають;
- оптимізації та систематизації механізмів залучення до рекреаційної інфраструктури зарубіжних та вітчизняних інвесторів;
- обґрунтування норм і нормативів використання об’єктів, розташованих в туристичних зонах і центрах;
- популяризація найбільш перспективних видів рекреаційної діяльності, якими є лікування, санаторно-курортне оздоровлення, водний, мисливський, велосипедний, пішохідний, кінний, культурно-пізнавальний, екологічний, сільський, зелений та агротуризм (тобто всі види туризму, що найтісніше пов’язані з природою і несуть для неї найменші загрози);
- вдосконалення маркетингової та рекламно-інформаційної діяльності, у тому числі активізація участі держави в рекламуванні національного туристичного продукту на зовнішньому ринку;
- сприяння створенню мережі інформаційних курортних і туристичних порталів в мережі Інтернет.

Виходячи із вище перерахованого, можемо встановити основні значення екологізації туризму для сталого розвитку, які полягають у:

- відновлені та збереженні екологічно нестійких, вразливих природних

територій;

- усуненні вже існуючих джерел що несуть негативний вплив на довкілля в процесі рекреаційної діяльності;
- узгодженому плануванні рекреаційної активності з іншими видами економічної діяльності;
- впровадженні в рекреаційну галузь екологічно м’яких технологій;
- мінімізації впливів на природнє навколишнє середовище за рахунок рівномірного розподілу туристів у часі і просторі, створенні та започаткуванні альтернативних зон відпочинку[7].

3.4. Екологічні підходи до організації рекреаційної діяльності

Враховуючи ряд аналітичних досліджень нами розглянуто та запропоновано основні шляхи екологізації рекреаційної діяльності в Україні, які сприятимуть зниженню вже існуючих, та потенційних антропогенних навантажень на природні об’єкти та комплекси, збереженню архітектурних та історико-культурних об’єктів, а також реалізують рекомендації щодо розвитку еколого-орієнтованих видів туризму.

- **Туризм гірський** – спеціальні категорійні походи, що передбачають проходження маршрутів пішки по гірській місцевості, подолання перевалів, проходження скельних ділянок, крутих схилів, гірських річок тощо.

До частково екологічно безпечних різновидів гірського туризму можна віднести: альпінізм, скелелазіння, сноубордизм, боулдерінг, санний спорт та катання на гірських лижах.

Альпінізм - вважається найекстремальнішим і мабуть одним із найпоширеніших видів відпочинку. Він являє собою організоване сходження на вершини гір.

Сноубордизм - спуск по снігу із гірських схилів на спеціально обладнаній дошці.

Боулдерінг – це вид скелелазіння, який являє собою серію коротких допустимо складних трас.

Напрями екологізації:

а) Розробка та проектування спеціально відведених стежок для організації туристичних походів, підйомів і спусків Туристичний маршрут по гірській місцевості слід планувати так, щоб він обходив стороною ті місця, де зустрічаються рідкісні види флори і фауни, занесені до Червоної та Зеленої книги України. Планування й створення спеціальних стежок дозволить попередити утрамбування вже пошкоджених територій, попередить можливість виникнення зсувів і обвалів.

б) Проведення щорічних укріплень гірських схилів шляхом насадження рослин Туристичні потоки, сконцентровані в гірській місцевості, спричинюють ряд негативних екологічних процесів (зсуви, обвали, ерозія тощо), а тому слід ретельно перевіряти стан даного об’єкту, проводити щорічні укріплення, шляхом насадження низькорослих рослин, кущів і, де можливо, - дерев.

в) Зменшення кількості подорожей по гірських підйомах на конях. Особливо сильно руйнується ґрунт під дією копит коней, проведення автомобільних ралі тощо. Тривале руйнування листяної підстилки згубне для екосистем, оскільки при цьому знижується кількість азоту в ґрунті. Крім того, гинуть мікроорганізми, що забезпечують його утворення і кругообіг. На таких територіях слід посилювати контроль та вживати управлінських заходів по зменшенню кількості поїздок по гірським схилам на конях або ж взагалі їх заборонити (де необхідно).

- **Сільський туризм** – відпочинковий вид туризму, сконцентрований на сільських територіях. Він передбачає розвиток туристичних шляхів, місць для відпочинку, сільськогосподарських і народних музеїв, а також центрів з обслуговування туристів з провідниками та екскурсоводами.

Напрями екологізації сільського туризму є:

а) Заборона або обмеження вирубки значних площ лісових масивів для будівництва готельних комплексів і баз відпочинку Привабливість території для відпочинку й оздоровлення не рідко супроводжується негативними наслідками для довкілля, одним із яких є вирубка лісових масивів. Це призводить не лише до зміни природного ландшафту, знищення біорізноманіття, порушення цілісності екосистем, але й до втрати природним середовищем здатності до самовідновлення.

б) Проведення заходів для зменшення утрамбовування ґрунтового та рослинного покриву Пошкодження ґрунту в сільській місцевості пов'язані з організацією кінних прогулянок, що призводить до ущільнення, пошкодження рослинного покриву. Необхідно створювати та облаштовувати спеціальні дороги або стежки для організації кінного туризму і проходження туристичних груп.

в) Екологізація житла

Сільське господарство володіє величезним потенціалом альтернативної енергетики (зернові, олійні, солома, цукрові буряки тощо). За рахунок цього можливим стане економія традиційних енергетичних ресурсів. Найреальнішими напрямами впровадження нетрадиційних, екологічно безпечних та ресурсовідновних джерел енергії можуть бути:

– використання енергії потоків води (гідроенергетика), шляхом будівництва нових міні ГЕС;

– використання енергії вітру, за рахунок будівництва сучасних вітроенергетичних установок (ВЕУ);

– використання енергії біомаси, як через пряме спалювання, так і через конверсію її на біогаз, «біодизель», генераторний чи піролізний газ, що можуть виступати ефективними замінниками природного газу, вугілля, моторних палив, інших нафтопродуктів і первинних енергоносіїв;

– будівництво геліоустановок;

– використання енергії Сонця (сонячні батареї).

Перспективним та ефективним для окремих регіонів є впровадження в практику комбінованих джерел енергії типу: ВЕУ – міні ГЕС; біогазова установка –

дизельний електрогенератор; ВЕУ – міні ГЕС – геліоустановка; газогенераторна установка – дизельний електрогенератор. Узагальнюючи вище сказане, нами розроблено схему екологізації сільського туризму.

- **Агротуризм**. Розвиток агротуризму невід'ємно пов'язаний із діяльністю особистих селянських господарств, які становлять одночасно нічліжну базу та головний предмет інтересу відпочиваючих. Задоволення потреб туристів у продуктах харчування не рідко супроводжується збільшенням обсягів вирощеної продукції, що може призвести до надмірного використання мінеральних добрив, пестицидів та засобів хімічного захисту рослин, а також посиленням антропогенного навантаження на сільські території, їх перевантаженістю.

Тому, одними із напрямків екологізації агротуризму мають бути:

а) перехід до альтернативного землеробства (біологічне, органічне);

б) мінімізація використання засобів хімічного захисту рослин і мінеральних добрив;

в) екологічна паспортизація й категоризація сільських (агро) садиб та присадибних земельних ділянок.

- **Зелений туризм** – діяльність, яка проходить в контакті з природою, проживанням у наметах, сільській місцевості, а також пов'язана з сільськогосподарськими роботами, знайомством з життям сільських мешканців, пішохідними екскурсіями, вивченням флори і фауни, зайняттям річковим спортом тощо.

Напрями екологізації зеленого туризму полягають у:

а) забезпеченні проїзду на велосипедах лише по спеціально відведеним стежкам, доріжкам(це дасть змогу зберегти рослинний покрив від утрамбовування),

б) розташуванні наметів і таборів лише у спеціально створених місцях,

в) встановленні кількісних і видових обмежень на збирання грибів, ягід, лікарських рослин,

г) забороні полювання та риболовлі на зникаючі або рідкісні види.

- Заповідний туризм.

Основними видами туризму на природно-заповідних територіях є: Орнітологічний – туризм, який передбачає спостереження за рідкісними видами птахів, їх фотографування, відео зйомку тощо.

Фотомисливство - фотографування найрізноманітніших представників фауни.

Основними напрямами екологізації туризму на заповідних територіях є:

а) розробка та проектування спеціально відведених екологічних стежок для проведення екскурсій;

б) заборона проїзду автотранспорту. Дозволяти його рух тільки по спеціально відведеним дорогам;

в) встановлення спеціальних дистанцій для фотографування та кінозйомок рідкісних представників флори, фауни, ендеміків і реліктових видів;

г) впровадження економічного механізму плати за надання рекреаційних послуг та використання природних ресурсів в межах ПЗФ;

д) заборона проведення будь-яких видів туристичної діяльності, що суперечить встановленому природно заповідному режиму;

ж) здійснення інвентаризації та кадастрової оцінки природно-рекреаційних ресурсів ПЗФ;

з) організація рекламно-видавничої діяльності на території ПЗФ екологічного спрямування;

е) встановлення підвищеної відповідальності за порушення законодавства та режиму природо заповідного режиму.

Лісовий туризм - багатоденна з ночівлею подорож групи людей по Визначеному маршруту з метою відпочинку, фізичного розвитку, пізнання. Основними напрямами мінімізації негативного туристичного впливу на лісові екосистеми можуть стати:

а) встановлення обмежень / заборони на полювання;

б) проведення нагляду за розпаленням вогнищ туристами;

в) посилений контроль за збором рослин (особливо рідкісних чи зникаючих);

г) обмеження туристичного будівництва;

д) проведення контролю за охороною, захистом і відтворенням лісових ресурсів;

ж) прокладання стежок для проходження туристичних груп, оснащених лісовими меблями й урнами для сміття.

- **Водний туризм** - популярний вид туризму, при якому відпочинок здійснюється на воді з використанням байдарок, човнів, катамаранів, теплоходів. Водні види туризму можна розділити на надводні та підводні.

Однак способи екологізації можна об’єднати і визначити так:

а) посилення контролю з боку органів місцевого управління за раціональним

використанням водних об’єктів в туристичних цілях, як раніше визначалося, водні ресурси використовуються в туристичній галузі здебільшого для відпочинку і купання туристів, а також для задоволення індивідуальних потреб. Землекористувачі, забруднюючи воду за межами ООПТ, можуть впливати на якість води всередині неї. Оскільки водні ресурси не мають юридичних меж, керівництво ООПТ повинне контролювати не тільки діяльність, пов’язану з ареалом, що охороняється, але і за його межами. Тому, основним завданням адміністрацій туристичних комплексів є спостереження та контроль за станом, якістю, способом використання водних ресурсів;

б) проведення розрахунків здійснюваного навантаження від водних видів туризму. Заборона їх організації на територіях, що вже зазнали пошкодження; в) заборона експлуатації водних видів транспорту, що спричинюють значне шумове забруднення (водні мотоцикли, скутери, моторні човни тощо) Деякі види водного транспорту (моторні човни, скутери) завдають особливо великого збитку та спричинюють значне забруднення водних об’єктів; зумовлюють розвиток берегової ерозії, розповсюдженню водних бур’янів і хімічних забруднювачів, помутніння води в дрібних водоймищах тощо. Слід ввести заборону на використання таких видів транспорту в межах берегової зони або ж перейти на використання більш екологічно чистих видів (катамарани, водні лижі, байдарки тощо);

г) встановлення дистанцій для пересування на водних видах транспорту від берегової зони;

д) екологічний контроль за станом водного транспорту;

е) проведення екологічної експертизи;

є) встановлення лімітів на скиди від туристичних об’єктів та готелів;

ж) визначення антропогенного навантаження від водного транспорту.

- **Повітряний туризм** - (авіатуризм, парашутний туризм) - один з різновидівтуризму, в основі якого подолання маршруту в повітрі.

Напрямки екологізації:

а) використання таких видів повітряного транспорту, які б не завдавали значного

шумового забруднення (дельтаплани, повітряні кулі.) Традиційні види повітряного транспорту, що використовуються в туристичних цілях, спричинюють негативні впливи на довкілля, а саме: значне шумове забруднення, хімічне забруднення продуктами неповного згорання палива, спалювання атмосферного повітря тощо. Саме для екологізації даного виду туризму, необхідно перейти до використання більш екологічно безпечних та практично нешкідливих повітряних транспортних засобів, на приклад, дельтаплани, повітряні кулі, парашути тощо;

б) здійснення польотів над територіями ПЗФ лише на безмоторних повітряних засобах.

- **Автомобільний туризм**(автомототуризм, мототуризм, туризм на власному автомобілі, караванінг-туризм, автобусний туризм, автосафарі-туризм) - подорожі туристів до країн або місцевостей, що відмінні від їхнього постійного місця проживання в яких основним засобом пересування виступає приватний, транспорт від фірми або орендований автомототранспорт.

а) розроблення та прокладання спеціальних маршрутів для автомобільного транспорту,

б) визначення допустимої кількості автомобільного транспорту для пересування на території ООПТ,

в) встановлення заборони на проїзд важких транспортних засобів на ООПТ,

г) використання екологічно чистого палива,

д) проведення екологічного контролю за станом автомобільного транспорту. [11]

ВИСНОВКИ

Рекреаційний комплекс являє собою сукупність економічних відносин та інститутів, які визначають характер функціонування і взаємодії об’єктів господарювання, забезпечувати виробництво та реалізацію туристичних продуктів і послуг. Його функціонування зумовлене прагненням людей до відпочинку, лікування, оздоровлення, пізнання нових країн, місць, традицій та звичаїв різних народів світу.

Однак, як і будь-який вид діяльності, рекреаційна сфера являється значним споживачем природних ресурсів, а тому від способу їх споживання залежить якість та екологічний стан відповідної території.

З розвитком рекреаційної діяльності збільшується її вплив на природнє навколишнє середовище. Це обумовлюється тим, що для туристичної діяльності найоптимальнішим місцем відпочинку є первісне природнє навколишнє середовище, в якому відсутнє надмірне втручання цивілізації, наприклад, заводів, автотранспортних засобів і т.д. Прикладами негативних впливів є: забруднення основних складових довкілля(ґрунт, водні ресурси, повітря); накопичення відходів; поява небезпечних природних явищ(зсуви, селі) через нераціональне використання природних ресурсів; надмірне користування водними і земельними ресурсами; руйнування територій цінних видів флори та фауни.

Встановлено, що найбільшої шкоди завдає витоптування, що призводить до ущільнення ґрунту, руйнації рослин, після чого їхні шанси до самовідновлення катастрофічні; забруднення атмосферного повітря вихлопними газами автомобілів, через що страждає все населення, флора та фауна; та санітарне забруднення довкілля.

Негативні наслідки для довкілля здебільшого проявляються у:

- забрудненні навколишнього природного середовища (викиди від

туристичного автотранспорту, скиди у водойми неочищених або малоочищених стоків від закладів туристиного розміщення та обслуговування, залишки харчових і побутових відходів тощо);

- шумовому забруденні;
- ерозії берегів внаслідок вирівнювання прибережної поверхні;
- надмірному використанні природних ресурсів (гірських схилів, озер, річок, тощо) з метою організації різних видів рекреації й забезпечення функціонування усієї рекреаційної інфраструктури;
- винищуванні представників флори та фауни під час полювання та рибальства;
- знищенні природних умов перебування представників флори та фауни шляхом включення даних територій у господарську діяльність;
- втручанні в природні процеси життєдіяльності рослин і тварин.

Зважаючи на це необхідно досягнути певного компромісу між розвитком рекреації та збереженням навколишнього природного середовища. Для цього необхідно ввести рекреацію в русло збалансованого розвитку.

Вирішення екологічних проблем рекреації вимагає комплексного підходу, який повинен включати різноманітні та взаємопов'язані правові, економічні, екологічні, організаційно-технічні, освітньо-виховні та інші заходи, спрямовані на раціональне використання природних ресурсів та охорону навколишнього природного середовища.

Для зменшення негативного впливу рекреаційної діяльності на довкілля, збереження біологічного і ландшафтного різноманіття необхідно забезпечити взаємозв'язок управлінської діяльності у сфері туризму з раціональним використанням природних ресурсів та ефективністю заходів по охороні довкілля; удосконалити систему економіко-правових засобів охорони довкілля; здійснювати діяльність по екологізації всіх видів рекреаційної діяльності; підвищити рівень екологічної грамотності фахівців у сфері туризму; забезпечити належний рівень екологічної освіти та виховання населення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Один автор

1. Андропов О.М. Стан рекреаційного комплексу України / О.М. Андропов // Економіка і Екологія. -2005. - №24.
2. Бейдик О.О. Рекреаційно-туристські ресурси України: методологія та методика аналізу, термінологія, районування: Монографія. / О.О. Бейдик. - К.: ВПЦ “Київський університет”, 2001. – 395 с
3. Васильєв В. Десять років розвитку сільського зеленого туризму в Україні: проблеми та перспективи / Васильєв В. // Туризм: теорія і практика. – 2005. – № 1. – С.49–53.
4. Дмитрук О.Ю. Екологічний туризм як регулюючий чинник урбанізації // Фізична географія і геоморфологія. - К.: ВГЛ «Обрії», 2001. - №40. С. 47 – 52.
5. Ільїна Є. М. Туроперейтинг: організація діяльності. - М, 2005. - С. 210.
6. Ільїна Є. М. Туроперейтинг: організація діяльності. - М, 2005. - С. 211
7. Ільїна Є. М. Туроперейтинг: організація діяльності: Підручник. - М.: Фінанси і статистика, 2005. - 256 с.
8. Ільїна О. В. Туризм. Рекреаційна географія: Поняття і терміни / Луцький ін-т розвитку людини відкритого міжнародного ун-ту розвитку людини “Україна”. – Луцьк: Терен, 2014. – 102 с.
9. Костюшин В.А. Воздействие рекреации на живую природу / В.А. Костюшин. –К.: Национальный экологический центр Украины, 1997. –42 с.
10. Мандюк Н. Суть та специфіка маркетингових досліджень// Вісник Львівського університету. - Сер. геогр. – 2009. - Вип. 33 - С. 238-243.
11. Сільський зелений туризм в Україні: окремі аспекти організації, обліку і контролю: монографія / Т.С. Осадча. – Херсон : Олді-плюс, 2009. - 290 с.
12. Словник рекреаційних термінів/ Уклад. : С.С Беляєва. - К. : Академія, 2011. - 184 с.

13. Ткаченко Т.І. Сталий розвиток туризму: теорія, методологія, реалії бізнесу. – К.:Київ нац. торг.-екон. ун-т. – 2006. – 537 с.

14. Чудновський А. Д. Менеджмент в туризмі та готельному господарстві. - М.: КноРус, 2015. - 320 с.

Два автори

15. Ветитнев А.М., Журавлева Л.Б. Курортное дело: Уч. пос. – ИЦ Академия, 2006. – 528 с.

16. Дмитрук О.Ю. Екотуризм як дидактична основа раціонального природокористування та геоекологічної освіти / Дмитрук О.Ю., Щур Ю.В. // Регіональні екологічні проблеми. Зб. наук. праць. – К., 2002. – С. 45 – 50.

17. Дмитрук О.Ю., Щур Ю.В. Екологічний туризм як дидактична основа раціонального природокористування та геоекологічної освіти // Регіональні екологічні проблеми: 29 наук. праць. - К., 2022. – С. 63 – 97.

18. Любіцева О.О. Туризмознавство: вступ до фаху: Підр. / Любіцева О.О., Бабарицька В. К. – К. : ВПЦ «Київський університет», 2008. – 335 с.

19. Мотузенко О. Екологізація туристичної діяльності й екологічний туризм: перспективи розвитку / О.Мотузенко, О. Аріон // Україна та глобальні процеси: географічний вимір. – Київ-Луцьк, 2000. – Т.1. – С. 375-378.

20. Мотузенко О. Екологізація туристичної діяльності й екологічний туризм: перспективи розвитку / О.Мотузенко, О. Аріон // Україна та глобальні процеси: географічний вимір. – Київ-Луцьк, 2013 – С. 219 – 246.

21. Ніколаєв К.Д. «Екологізація туристичної галузі, її роль у зменшенні впливу на біорізноманіття та навколишнє середовище» / Ніколаєв К.Д., Ісаєнко В.М. // Агроекологічний журнал, спецвипуск. – К., 2009. - С. 228– 232.

22. Ніколаєв К.Д., Ісаєнко В.М. «Екологізація туристичної галузі, її роль у зменшенні впливу на біорізноманіття та навколишнє середовище» // Агроекологічний журнал, спецвипуск. – К., 2009. - С. 228 – 232.

23. Рутинський М.Й. Сільський туризм / Рутинський М.Й., Зінько Ю.В. – Навчальний посібник. – К. : Знання, 2006. – 271 с.

24. Стратегія розвитку туристичної індустрії в Україні: регіональні аспекти / О. П. Савіцька, Н. В. Савіцька // Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Проблеми економіки та управління. - 2013. - № 754. - С. 68-74.

Три автори

25. Бевз Г.М., Герасим Г.З., Кашуба Л.М. Організація рекреаційних заходів в системі соціальної роботи: Навч.-методич. Посібник. – Львів: ПАІС, 2006. – 132 с.

26. Ісаєнко В.М. Моніторинг і методи вимірювання параметрів навколишнього середовища: навч. посібник / В.М. Ісаєнко, Г.В. Лисиченко, Т.В.Дудар. – К.: Вид-во Нац. авіац. ун-ту «НАУ – друк», 2009. – 312 с.

27. Ісаєнко В.М., Ніколаєв К.Д., Бабікова К.О. та ін. Стратегія сталого розвитку (туристична галузь)

28. Ніколаєв К.Д. Екологізація туризму на території Шацького НПП / Ніколаєв К.Д., Бабікова К.О. Ісаєнко В.М. // Матеріали ІІ науково-практичної конференції «Сталий розвиток та екологічна безпека суспільства в економічних трансформаціях» – Сімферополь, 2010. – С. 412-415.

29. Ніколаєв К.Д. Умови створення екотуризму в державі / К.Д. Ніколаєв, Л.А. Шкарубіло, В.М. Ісаєнко // Людина і довкілля. Проблеми неоекології. – Харків, 2008. - № 1-2. – С. 78-93.

30. Ніколаєв К.Д., Білявський Г.О., Бабікова К.О. «Екологізація енергоспоживання туристичних комплексів» // Вісник Національного авіаційного університету.- К., НАУ, 2009.- №3(40). – С. 213- 216.

31. Ніколаєв К.Д., Ісаєнко В.М., Бабікова К.О. Екологічна паспортизація в сільському туризмі // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Природноресурсний потенціал збалансованого (сталого) розвитку України». – К.: Центр екологічної освіти та інформації, 2011. –Т.2. – С. 23 - 25.

32. Ніколаєв К.Д., Ісаєнко В.М., Бабікова К.О. Збалансоване природокористування на прикладі екологізації туристичної галузі / Вісник

Кременчуцького державного політехнічного університету ім. М. Остроградського, №5 (58). – Кременчук, 2009. - С. 117- 120.

Чотири автори

33. Гончарук В. Національна екологічна безпека та екологічна паспортизація водних об'єктів / В. Гончарук, Г. Білявський, М. Ковальов, Г. Рубців // Вісник Національної академії наук, №5, 2009. – С. 22-29.

34. Кравців В.С. Науково-методичні засади реформування рекреаційної сфери : Наукове видання / Кравців В.С., Гринів Л.С., Копач М.В., Кузик С.П. – Львів : НАН України, 2005. - 78 с.

35. Садовенко А. Сталий розвиток суспільства: навчальний посібник / А. Садовенко, Л. Масловська, В. Середа, Т. Тимочко. – 2 вид. – К., 2011. – 392 с.

Багатотомні видання

36. Екологічна енциклопедія // Том 3. – К, 2008.- С. 308 - 309.

37. Екологічна енциклопедія [редкол.: Толстоухов А.В.]. – К. : Центр екологічної освіти та інформації, 2008. Т. 3. - С. 308 - 309.

38. Закон України "Про туризм" від 15.09.1995 № 324 із внесеними змінами від 18.11.2003 № 1282-IV.

39. Заповідна справа в Україні // Науковопопулярний екологічний журнал «Рідна природа». Спецвипуск. – К., 2008. – С. 6-18.

40. Проект Закону України "Про сільський та сільський зелений туризм" від 23.10.2003 № 4299.

41. Проект Закону України «Про аграрний туризм та агротуристичну діяльність» від 24.02.2009 р.